

vlade (oziroma ministrstva za prehrano in obnovo dežel v Beogradu), da bi z uvozom pokrila pomanjkanje živil, je bila normalizacija razmer več let trajajoč proces, ki se je končal šele leta 1923.

Posegi države v sistem prehrane v letih 1939-1941 so bili posledica izbruha druge svetovne vojne; ta je namreč pretrgala ustaljene blagovne tokove. To se je kazalo v težavah oskrbe industrije s surovinami iz uvoza, v oteženem izvozu, zvišanju zavarovalnih in prevoznih stroškov, zmanjševanju obsega proizvodnje in v naraščanju brezposelnosti ter rasti cen. Že avgusta 1939 je vlada Kraljevine Jugoslavije izdala uredbo, s katero naj bi oblikovali državne rezerve žita ter drugih živil in krmil. Vlada je s tem želela zagotoviti prehrano v državi "za vse primere" in uravnati cene najpomembnejših živil. Od začetka druge svetovne vojne do napada na Jugoslavijo je izdala 83 predpisov, s katerimi je skušala urediti sektor prehrane. Med drugimi je septembra 1939 izdala uredbo o pobijanju draginje in brezvestne špekulacije, s katero je skušala preprečiti rast cen, a ker je uredba o izvajanju navedene uredbe izšla šele osem mesecev po objavi le-te, ni dosegla svojega namena. Prvi predpis, ki je omejeval porabo nekega živila, je bila uredba, ki je uvedla dva brezmesna dneva (maja 1940) s prepovedjo prodaje svežega mesa ob torkih in petkih. Avgusta 1940 je vlada izdala odredbo o ukrepih za preskrbo prebivalstva in vojakov s kruhom, s katero so uvedli enotni "ljudski kruh". Peči so ga smeli iz enotne krušne moke in prodajati šele en dan po peki. Banska uprava je januarja 1941 izdala nakaznice za moko in kruh. Pravico do "krušnih kart" so imeli člani gospodinjstev brez zemlje in tistih gospodinjstev, ki so imela le toliko zemlje, da niso plačevala zemljiškega davka. V Sloveniji so bile razmere slabše kot v drugih delih Jugoslavije, tako glede kakovosti kruha kot tudi glede preskrbe s prehrano nasploh. Živila so postala tako dragocena, da so postala glavni dobitki na tombolah (pol vagona bele moke, 200 kilogramov riža, 2000 kilogramov krompirja, sod olja, zaboj masti itd.).

V četrtem poglavju je avtor natančno predstavil sistem prehrane v obdobju druge svetovne vojne. Predstavil nam je nemški sistem prehrane, ki so ga v tretjem rajhu izgrajevali že od leta 1934. Organizirana "prehranska politika" je bila ena izmed temeljnih postavk priprav na vojno. Ob okupaciji Slovenije so Nemci imeli že izdelan in v praksi preizkušen sistem preskrbe s prehrano in so ga začeli postopno uvajati na svojem zasedbenem območju. Sprva so obdržali še jugoslovansko razdelitev prebivalcev na tri starostne skupine in izdali nakaznice z oznakami A, B in C. Do jeseni 1941 pa so prešli na enotne državne nakaznice in s tem organizacijo preskrbe z osnovnimi živili postopno izenačili s tisto v nemškem rajhu. Med oktobrom in decembrom 1941 so uvedli državne nakaznice za kruh, meso, sladkor in hranila, pozneje pa še za nekatera druga živila. Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da imamo lahko uvedbo enotnih nakaznic za živila, enako kot poznejšo mobilizacijo slovenskih moč v nemško vojsko, za ukrep dejanske priključitve zasedenega slovenskega ozemlja k nemškemu rajhu.

Vsako od navedenih poglavij ima podpoglavje

Pregled gibanja cen in zaslužkov, v katerem je prikazana kupna (ne)moč prebivalstva.

V zadnjem poglavju je avtor primerjal sisteme prehrane v letih prve in druge svetovne vojne. Opozoril je, da so nekatere okoliščine neprimerljive, kot na primer pripravljenost oblasti na izredne razmere. Hitlerjeva Nemčija se je na drugo svetovno vojno, tudi na prehranskem sektorju, pripravljala že od leta 1934, pred prvo svetovno vojno pa države glede prehranske politike, na vojno niso bile pripravljene. Avtor je v primerjavi ugotovil več razlik kot skupnih značilnosti in med njimi poudaril veliko izpostavljenost prebivalcev propagandi države.

Študija temelji na arhivskih virih; na podlagi le-teh je avtor pokazal na konkretne primere in težave pri vzpostavljanju sistemov prehrane v Celju v času obeh svetovnih vojn. Številne primerjalne tabele, objavljeni arhivski dokumenti, citati iz časopisnih člankov ter povzetki zakonov in predpisov nam na eni strani razkrivajo vse tegobe prebivalstva, ki jih je prinesla vojna, na drugi pa napore oblasti, da bi normalizirala življenje v izrednih razmerah.

Bojana Aristovnik

Katalog IZSELJENEC (Življenjske zgodbe Slovencev po svetu), Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana 2001, 160 strani

Da se zgodovina slovenskega izseljenstva vse uspešneje enakopravno uvršča med 'velike teme' zgodovine Slovencev, potrjuje tudi oktobra lani odprta razstava *Izseljenec* v Muzeju novejšje zgodovine. Razstava z izseljensko tematiko nevsiljivo in prepričljivo seznanja tako širše občinstvo kot tudi strokovno javnost. Množica Slovencev, na prvi pogled brezoblična množica ljudi, ki je v stoletjih zapuščala domovino in srečo iskala drugod po svetu, je dobila obraz. Prek spretno povezane predstavitve arhivskega, muzejskega in knjižnega gradiva nam posamezniki pripovedujejo svoje zgodbe. Spremljajoči katalog vsebuje kar sedemindvajset zgodb izpod peres devetnajstih avtorjev, ki pišejo o posameznikih – izseljencih in izseljenkah – ter njihovih družinah, ki so v različnih obdobjih in zato iz različnih vzrokov zapuščali domovino ter se naseljevali v državah na vseh petih celinah. Prispevki so geografsko razdeljeni po celinah, v okviru le-teh pa so razvrščeni kronološko.

'Izseljenec je vsak, ki začasno ali za stalno zapusti dom in iz najrazličnejših vzrokov odide v svet oziroma na tuje... blizina doma ni odločujoča pri opredeljevanju, kdo je izseljenec in kdo delavec, še manj časovna komponenta, saj se je večina – ne glede na smer izselitve – ponavadi odločala za krajše časovno obdobje, življenje samo in vrsta zunanjih razlogov so jim podaljšali bivanje v tujini, mnogi pa so se ukoreninili in postali del novega okolja,' razlaga Marjan Drnovšek, idejni oče razstave in avtor uvodne študije.

Za pojmom izseljenec se skrivajo emigranti, delavci v tujini, zdomci, delavci na začasnem delu v tujini, sezonski delavci in Slovenci po svetu. Uvodna študija nam razloži še osnovna dejstva in procese, kot so vzroki izseljevanja, načini in smeri potovanja, časovni valovi množičnih izselitev, kulturno, družbeno in versko življenje izseljencev, ter poskuša nakazati približne številke izseljenih Slovencev v posameznih obdobjih in državah oziroma celinah. Tako med drugim izvedemo, da je Evropo v devetnajstem stoletju zajela 'ameriška izseljenska mrzlica', med evropskimi prišleki se je tako na Ellis Islandu znašlo tudi veliko Slovencev, ki so se množično odločali za odhod čez lužo od osemdesetih let omenjenega stoletja dalje, pa vse do zaprtja zlatih vrat ZDA. Konec devetnajstega stoletja so se predvsem Primorci in Notranjci odločali za izselitev v Brazilijo. Od šestdesetih let istega stoletja so ženske iz Brd, Krasa, Gorice in Vipavske doline odhajale na delo v Egipt, od osemdesetih let dalje pa so se Slovenci izseljevali v nemški deželi Porurje in Vestfalijo. V obdobju med svetovnima vojnama je izseljeniški tok vodil po eni strani v zahodno Evropo, po drugi pa v Argentino. Nasilno izseljevanje slovenskega prebivalstva je potekalo med obema svetovnima vojnama. Valovi beguncev so spremljali spremembe državnih meja in državnih ureditev. Po drugi svetovni vojni so ljudje pred komunizmom bežali v kapitalistične države zahodne Evrope, Kanado, ZDA, Argentino in Avstralijo. Do začetka šestdesetih let dvajsetega stoletja so se Slovenci izseljevali ilegalno, zadnji veliki ekonomski val v zahodnoevropske države in Skandinavijo v šestdesetih in sedemdesetih letih pa so jugoslovanske oblasti dovolile.

Prispevki prvega sklopa predstavljajo slovenske izseljence v *Severni Ameriki*. Pripoved začenja Marko Frelj z enim izmed prvih Slovencev na ameriških tleh, misionarjem *Friderikom Irenejem Barago*, ki se je v 'Polnočno Ameriko' odpravil že leta 1830. Marjan Drnovšek nam razkriva izseljeniški usodi duhovnika *Alojzija Ignacija Kastigarja* in delavca *Antona Perneteta* v Oregonu, Daša Hribar na podlagi zapuščine etnografskemu muzeju rekonstruira zgodbo vztrajnega *Antona Šivca*, gozdnega delavca, rudarja in kurjača. Klasična zgodba o uspehu se je zgodila *Antonu Wagnerju*, barvarju iz Radovljice, ki se je iz Amerike vrnil domov, o njem piše *Monika Kokalj Kočevar*. Drnovškova pripoved o *kuharici Lizi* v New Yorku je gotovo ena najbolj ganljivih in predstavlja stvarno in kruto plat 'obljubljene dežele'. *Milica Trebše Štolfa* predstavi neverjetnega pustolovca *Janeza Planinška*, ki je kot lovec, naravoslovec, kmet in trgovec živel daleč na kanadskem severu, poročen z Indijanko. Drugi niz prispevkov združujejo usode izseljenih v *Južno Ameriko*. *Irene Mislej*, pripadnica druge generacije izseljencev v Argentini, v 'Družinski kroniki' pripoveduje zgodbo svojih slovenskih staršev in o Sloveniji, kamor se iz rodne Argentine za vedno 'vrne'. O Slovincih v Braziliji pišeta *Aleksander Kalc* in *Jože Prešeren*, zadnji o *Janezu Hlebanji*, industrialcu in družbenemu delavcu med Slovenci v Braziliji, ki večno razdvojenost izseljencev primerja z drevesom s 'koreninami v Sloveniji, krošnjo pa v Braziliji.' Sli-

karko *Baro Remec*, po kateri so poimenovali goro v Argentini – Pico Bara, predstavi *Irene Mislej*.

Cilj izseljencev so bile tudi evropske države – v člankih tretjega sklopa spoznamo ljudi, ki so delo in drugi dom iskali drugod po Evropi. Kako so ribniški krošnjariji, med njimi tudi *Anton Petek*, krošnjariji po Jugoslaviji, Ameriki, Italiji in Avstriji, piše *Viktorija Kante*. *Polona Šega* opisuje dunajsko življenje slovenske kostanjarke *Julke Schmid*, ki je svoje domače v Rašici presenečala z oblekami iz bombaža. O slovenskem znanstveniku v Pragi *Ivanu Žmavcu* premišljuje *Irena Gantar Godina*. *Marjan Drnovšek* na primeru izseljenskega učitelja v Limburgu, *Svatopluka Stovička*, osvetli problematiko organizacije šolstva v izseljenstvu in predstavi izseljensko družino *Strajnar*, ki se je po rudarskem življenju iz Francije po drugi svetovni vojni vrnila nazaj v novo Jugoslavijo, na Dolenjsko. Tu v trgovinah niso imeli čokolade, kaj šele banan in sladoleda. *Daša Hribar* piše o izseljenski zgodbi več rodov družine *Brenčič* iz Dolenje vasi. Subtilno napisani avtobiografski izseki iz Bosne, Kijatske in Budimpešte *Alenke Auersperger* bralcu pred oči pričarajo orient, baščaršijo, cesarico Cixi in okus po doboš torti v budimpeštanskem New Yorku. *Ifigenija Zagoričnik Simonovič*, slovenska izseljenka in britanska priseljenka, slovenska Angležinja ali angleška Slovenka? Angleška lončarka in slovenska pisateljica – vse hkrati in nič od tega. *Afriške Slovence* zastopata v članku *Staneta Grande Ignacij Knoblehar*, misijonar in eden prvih raziskovalcev Sudana in plemen Dinka in Bari že v prvi polovici devetnajstega stoletja, ter predstavnica aleksandrink *Franca Mahnič*, služkinja pri bogati židovski družini v Aleksandriji, v sestavku *Inge Miklavčič-Brezigar*. Slovenci so prišli tudi v Avstralijo, celino pod južnim nebom. *Aleksej Kalc* pojasnjuje okoliščine, ki so botrovale izseljevanju prebivalstva iz slovenskega Trsta leta 1955 ter na primeru družine *Mahnič* predstavi problematiko življenja v avstralskem priseljenkem okolju. *Bert Pribac* je v Avstraliji poklicno uspel, magistriral in napisal nekaj pesniških zbirk, o njem *Jože Prešeren*. Za zadnjih pet prispevkov v katalogu je značilno, da so bili ljudje, o katerih je govor, begunci in izgnanci po tuji volji. V prispevku *Petre Svoltšak* spoznavamo begunce med prvo svetovno vojno. Ljudi, ki so živeli neposredno v bližini Soške fronte, so izselili v Italijo. *Ciril Marinček* se spominja svojega otroštva med drugo svetovno vojno, ki ga je preživel kot izgnanec v taborišču Illmenau. *Irena Fürst* opisuje dvakratno izgnanstvo brata *Norberta*, meniha trapista, med drugo svetovno vojno in po njej. Katalog zakroža prava družinska saga, zanimiva pripoved Vere Kržišnik - Bukič o napredni družini *Adamič*, ki se je iz rodnega Krasa sredi 20-ih let dvajsetega stoletja preselila v Bosno, v Slatino pri Banjaluki. *Adamičevi* so se uspešno integrirali v tamkajšnjo družbo, jo vzljubili in vanjo vložili svoja življenja. Zaradi vojne v Bosni v začetku devetdesetih so se potomci *Alojza Adamiča* 'vrnili' v Slovenijo. Najmlajši *Adamič* se je 'vrnil' v domovino svojega prapradedca in sklenil krog.

Katalog predstavlja razgibano celoto, v kateri je izseljenska problematika predstavljena iz različnih zor-

nih kotov; to gre v prvi vrsti pripisati dejstvu, da so moči združili predstavniki različnih strok in poklicev, poleg zgodovinarjev tudi sociologi, etnologi, arheologi, novinarji in publicisti, slavisti, lingvisti ter drugi poznavalci izseljenske problematike, tudi izseljenci sami. Ker so interdisciplinarni projekti v družboslovju še vedno bolj izjema kot pravilo, bi bila katalogu v še večji ponos pritegnitev kakšne bolj sociološko obarvane raziskave na temo emigracijskih in imigracijskih gibanj, ki se v tem delu Evrope dogajajo nam in danes.

Čeprav Marjeta Mikuž svoj uvod v katalogu naslovi z *Ubi bene, ibi patria*, sem na podlagi zbranih zgodb dobila občutek, da bi bil *Ubi bene, ibi altera patria* morda celo bolj primeren. Izseljenci so vedno imeli in imajo dve domovini, ali kot pravi Ivan Hlebanja, junak ene izmed zgodb:

"Tisti, ki živimo v tujini, smo po miselnosti drugačni od Slovencev v domovini. Novo okolje nas je pač preoblikovalo, tako da nismo ne tu in ne tam; počutiš se kot Slovenec, rad bi bil Slovenec, pa hkrati ne znaš več biti Slovenec. Živiš nekako vzporedno z matično domovino, tečeš po površini tako svoje nove domovine kot tudi stare, nikjer nisi trdno zasidran, vedno pa se vračaš tja, kjer so tvoje korenine, čeprav ti življenje teče drugje."

Katarina Keber

Damjan Hančič, Konstitucije klaris v Mekinjah in Škofji Loki. Acta Ecclesiastica Sloveniae 23, Inštitut za zgodovino cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana 2001, 384 strani

V zbirki Acta Ecclesiastica Sloveniae (AES), ki jo izdaja Inštitut za zgodovino cerkve pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, je v letu 2001 izšel 23. zvezek, v katerem avtor Damjan Hančič objavlja delo Konstitucije klaris iz mekinjskega in škofjeloškega samostana. Avtor se je s klarisami srečal že pri pisanju diplomske naloge in to delo pomeni nadaljevanje v odkrivanju življenja tega starega ženskega reda, obenem pa tudi izpopolnitev lanske izdani knjigi *"700 let klaris na Slovenskem"*, v kateri vsakdanje življenje klaris obravnava le na kratko.

Konstitucije so, kot pravi avtor, *"nekakšna samostanska ustava"*, oziroma *"podrobnejša pravila ravnanja oz. življenja redovnic v posameznem samostanu"*, ki *"temeljijo na generalnem Vodilu klariškega reda in so v bistvu konkretnjša izpeljava Vodila"* (str. 29-30).

Knjiga je sestavljena iz treh poglavij. Prvo poglavje obravnava zgodovino klaris na Slovenskem, še zlasti pa v Mekinjah in Škofji Loki. Gre za stara samostana, ustanovljena že v 14. stoletju. Mekinjski samostan sta ustanovila zakonca Žiga in Elizabeta Gallenberška v Mekinjah in je bil prvi samostan reda sv. Klare (Ordo Sanctae Clarae-OSC) na Kranjskem ter slovenskem etničnem prostoru sploh. V samostanu so živele predvsem hčere najpomembnejših kranjskih plemiških in meščanskih družin.

Loški samostan je ustanovil kamniški župnik Otokar Blagoviški leta 1358 po rešitvi spora s starološkim župnikom in z dovoljenjem freisinškega škofa Alberta. Vanj so vstopala večinoma meščanska dekleta. Po bogastvu se ni mogel kosati z mekinjskim samostanom, v disciplini pa ga je precej prekašal.

Oba samostana sta imela precejšnjo posest, saj so sestre pripadale redu "urbank", ki jim je bilo dovoljeno imeti večje zemljiške posesti in podložnike. Imela sta pomembno vzgojno-izobraževalno vlogo pri vzgoji plemiških in meščanskih hčera Kranjcev. Njuna zgodovina je bila zelo pestra, na koncu pa enaka – oba je leta 1782 razpustil cesar Jožef II.

Drugo in tretje poglavje obravnava konstitucije mekinjskih in škofjeloških klaris. Izvirnik mekinjskih klaris se danes hrani v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani, škofjeloških pa v Zgodovinskem arhivu Ljubljana – enota v Škofji Loki. Tako mekinjske kot tudi škofjeloške konstitucije so bile zapisane v nemščini v 1. polovici 18. stoletja. Mekinjske konstitucije so nastale ob poostitvi klavzure v 30-ih letih 18. stoletja, škofjeloške pa so nekaj let mlajše in obsežnejše. Sestavljene so iz dvanajstih poglavij. Govorijo o lastnostih deklet, ki hočejo vstopiti v samostan, o pri-segah, ki jih je treba izreči ob vstopu, o delu, redovni obleki, prehrani, pokorščini, uboštvu, čistosti in klavzuri, skratka o vsakdanjem življenju klaris v samostanski klavzuri, bolnih sestrah, volitvah predstojnice, vzgoji otrok, pa tudi o opozorilih o spoštovanju pravil teh konstitucij. Vzgoja plemiških in meščanskih otrok je bila ena pomembnejših nalog ženskih redov na Slovenskem, kar velja tudi za mekinjske in škofjeloške klarise. Obema samostanoma so načelovale opatinje, mekinjskemu dosmrtno, v škofjeloškem pa so se po letu 1738 menjavale na tri leta.

Mekinjiskim konstitucijam sledijo pravila in način potrditve oziroma umestitve novoizvoljene mekinjske opatinje, izvedba slovesne preobleke redovniške kandidatke (postulantke) in prvih redovnih zaobljub novinke (*"Ordo et methodus confirmandi neo-electam abbatissam"*). Knjiga se hrani v Nadškofjskem arhivu v Ljubljani. Zanimiva je zlasti za jezikoslovce zaradi besedila v stari slovensščini. Gre za izrek prekletstva oziroma izobčenja (excommunicatio) nad vsemi, ki bi hoteli novo redovnico mekinjskega samostana pahniti v nečistost. Besedilo je objavil že Boris Golec v zadnjih Arhivih (*"Iz zgodovine pisarniške slovensčine v 1. polovici 18. stoletja"*, v: Arhivi XXIV (2001), št. 1, 100-104). Na tem mestu je treba opozoriti na opombo št. 92 (str. 157), ki se nanaša na ta pravila. Izpadla je zadnja vrstica, ki se glasi: *"...se ohranja oz. nadaljuje še v začetno dobo baroka (do dvajsetih let 18. stoletja). Gorenjski..."*

Konstitucije loških klaris se po sami obliki bistveno ne razlikujejo od mekinjskih – prav tako so razdeljene na dvanajst poglavij, opaziti pa je mogoče nekatere vsebinske razlike. Sledi jim Klariško vodilo papeža Urbana IV. v 24 poglavjih.

Vsi izvirniki so dopolnjeni s slovenskim prevodom in številnimi opombami, ki dodatno pojasnjujejo samo izvirno besedilo. Na tem mestu pa moramo opozoriti tudi na nekatere pomanjkljivosti. Kljub lektoriranju je